

Nezabudnutelný skutočný príbeh o odvahe
a prežití slovenského chlapca v Auschwitzi

NEMUSEL SOM PREŽIŤ

MOTÝČ

MAX EISEN

NATIONAL BESTSELLER

NEMUSEL
SOM PREŽIŤ

Birkenau na konci železničnej trate.
Fotografiu poskytol Ian Jones.

NEMUSEL SOM PREŽIŤ

Pozoruhodný skutočný príbeh o odvahe
a túžbe prežiť v tábore Auschwitz

MAX EISEN

VYDAVATELSTVO MOTÝL

BY CHANCE ALONE

By Chance Alone Copyright © 2016 by Max Eisen

Afterword Copyright © 2016 by Amanda Grzyb

Postscript Copyright © 2016 by Piotr M. A. Cywiński

Note on the Author Copyright © 2016 by Eli Rubenstein

All rights reserved.

Published by arrangement with HarperCollins Publishers Ltd, Toronto, Canada.

All photos appear courtesy of the author unless otherwise noted.

Maps designed by Larry Eisen

Translation © Michal Zidor 2020

Design © Motýl design 2020

Cover photo © Max Eisen

Slovak edition © Vydavateľstvo Motýl 2020

ISBN: 978-80-8164-199-2

*Venujem svojej milovanej prvej rodine, ktorá zahynula
v bezmedznej nenávisti, ale poskytla mi životnú mapu,
podľa ktorej som mohol žiť. Navždy zostanete v mojom srdci.*

*Venujem aj svojej oddanej a milujúcej súčasnej rodine.
Pred rokmi som si nevedel ani predstaviť, že prežijem
a spoznám ju. Tvorí ju moja milovaná manželka Ivy, dvaja
synovia Edmund Irving a William Larry,
vnučky Amy Tzipporah a Julie Leah a všetky pravnúčence.
Zahrňajú ma láskou, stabilitou a obrovskou radosťou.*

*Venujem mnohým študentom, ktorí sa zúčastnili
na mojich prezentáciách. Táto kniha nás má nabádať,
aby sme vystupovali proti radikálnym rasovým ideológiám
a nikdy ich pasívne neignorovali. Rešpekt a chvála týchto
študentov ma nesmierne inšpirovali.*

Obsah

Poznámka autora	9
Úvod.....	17
1. kapitola Detstvo v Československu	25
2. kapitola Letá na statku	41
3. kapitola Veľké zmeny	45
4. kapitola Život pod maďarskou nadvládou	51
5. kapitola Rok smrti a zrodenia.....	65
6. kapitola Posledný seder	67
7. kapitola Vlak.....	77
8. kapitola Príchod do tábora Auschwitz-Birkenau	81
9. kapitola Arbeit macht frei.....	89
10. kapitola Vysušovanie močiarov.....	103
11. kapitola Živí duchovia.....	107
12. kapitola Kúsok slaniny.....	111

13. kapitola	
Selekcia, júl 1944	115
14. kapitola	
Rekultivácia pozemkov okolo Auschwitzu	119
15. kapitola	
Operačná sála	125
16. kapitola	
Operácie v 21. baraku	133
17. kapitola	
Hrniec vývaru	145
18. kapitola	
Zničenie 4. krematória	147
19. kapitola	
Pochod smrti	153
20. kapitola	
Melk, Ebensee a oslobodenie	163
21. kapitola	
Ebensee po oslobodení	175
22. kapitola	
Z Českých Budějovic do Moldavy	181
23. kapitola	
Emocionálne a fyzické zotavovanie	191
24. kapitola	
Mariánské Lázně	197
25. kapitola	
Praha	203
26. kapitola	
Návrat do Košíc	213
27. kapitola	
Utečenecký tábor Ebelsberg	221
28. kapitola	
Kanada	227
Epilóg	233
Doslov	243
Poďakovanie	253
Postscriptum	266
Poznámka o autorovi	269

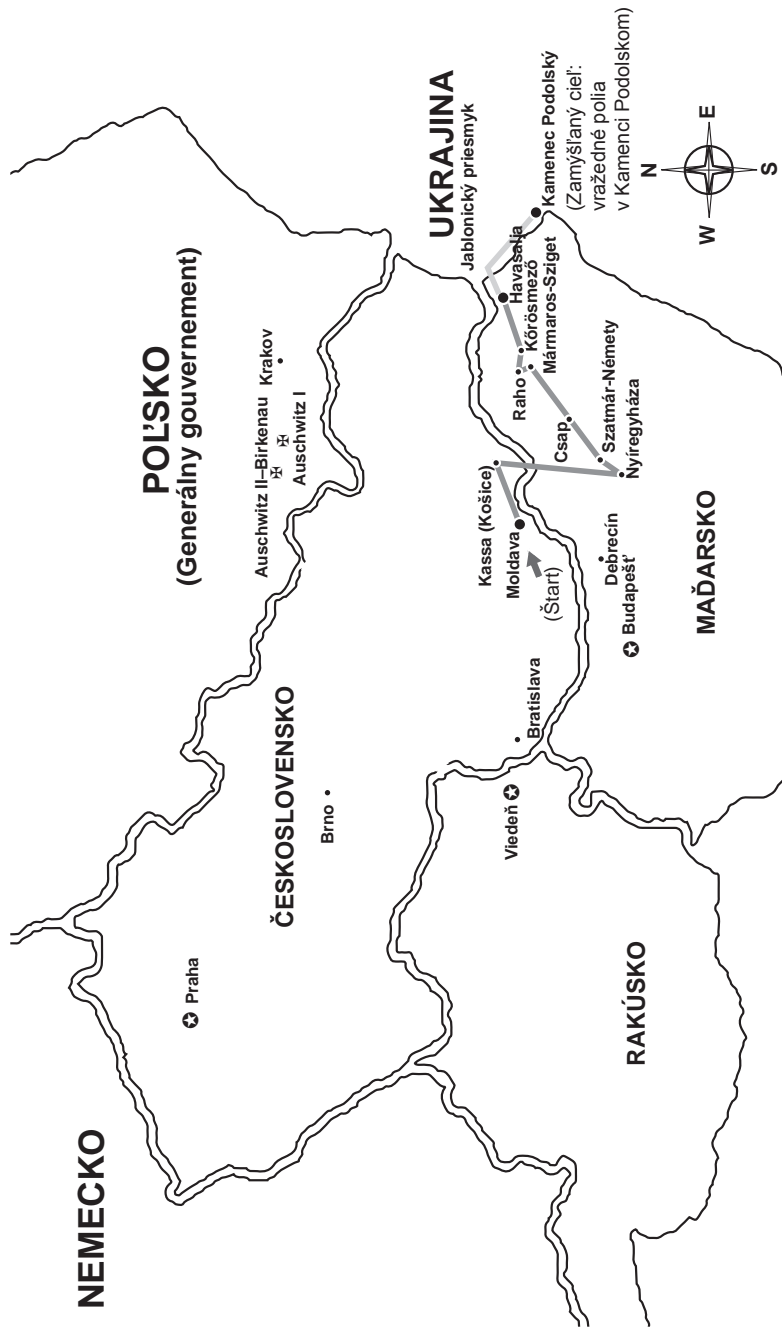
Poznámka autora

V lete roku 2012 som po predchádzajúcich dvoch pokusoch začal pracovať na tomto životopise s redaktorskou pomocou doktorky Amandy Grzybovej, hosťujúcej profesorky informačných a mediálnych štúdií na University of Western Ontario a vedkyne, ktorá sa venuje komparatívnej genocíde. Spoločne sme nahrali hodiny rozhovorov, ktoré sa neskôr prepísali. Keď sme však začali spájať prepísané rozhovory do uceleného príbehu, výsledok nevyznel celkom tak, ako som si predstavoval. Na jar roku 2014 sme sa rozhodli odložiť rozhovory a začať odznova. Bola to mravčia práca. Kapitoly som napísal ručne ceruzou na papier preložený napoly a potom ich manželka, syn alebo vnučka trpezlivo prepisovali na počítači. Všetky výsledné kapitoly som odovzdal Amande, ktorá ich zredigovala a vrátila mi ich s otázkami a návrhmi na ďalšie prepracovanie. V priebehu nasledujúceho roka sme sa s Amandou často stretávali a v apríli 2015 – takmer sedemdesiat rokov po mojom vyslobodení z koncentračného tábora Ebensee – som dokončil koncept rukopisu, zaznamenávajúci moje detstvo a následné prežívanie temných dní holokaustu.

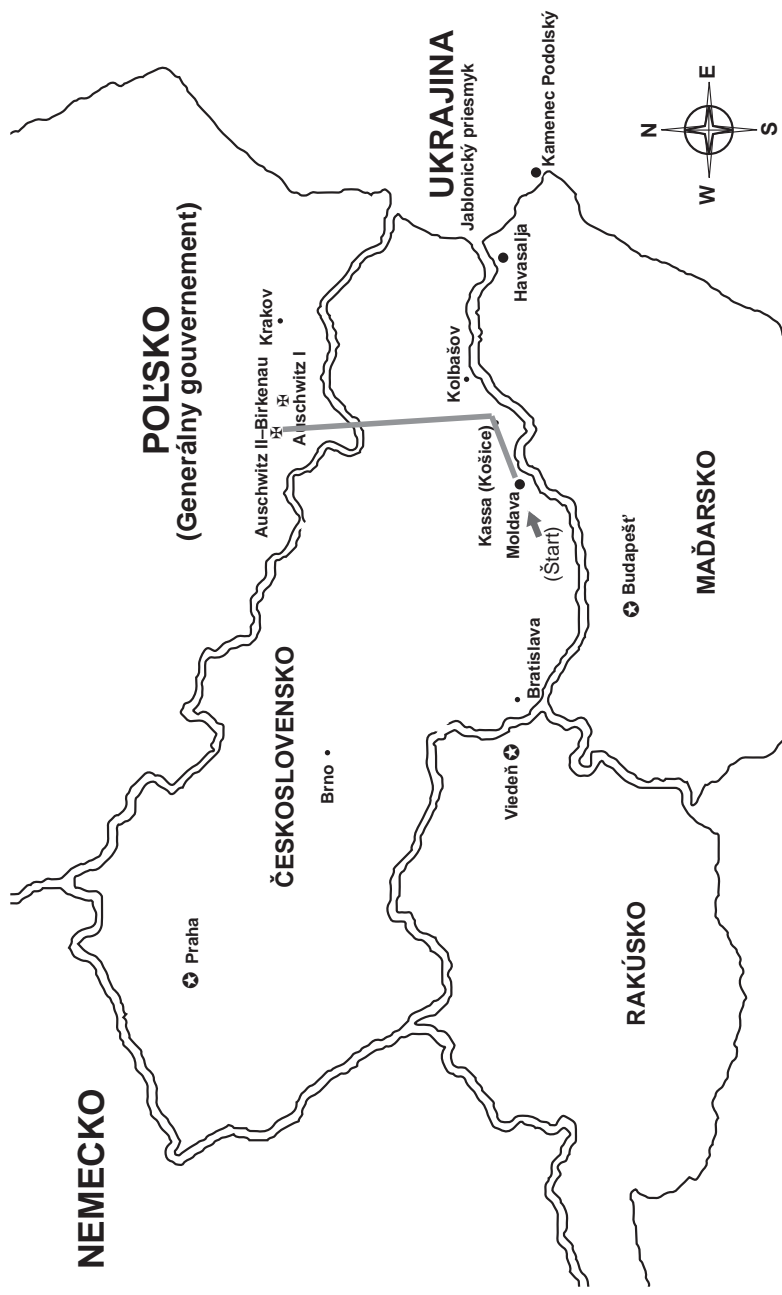
Dátumy a miesta spomínané v knihe sú opísané tak, ako si ich pamätám; všetky faktické omyly sú neúmyselné a zodpovednosť za ne nesiem len ja sám. Po sedemdesiatich rokoch som spísal svoj životopis tak presne, ako som dokázal.

Deportácia do Havasalj (dnes Tibava na Ukrajine)

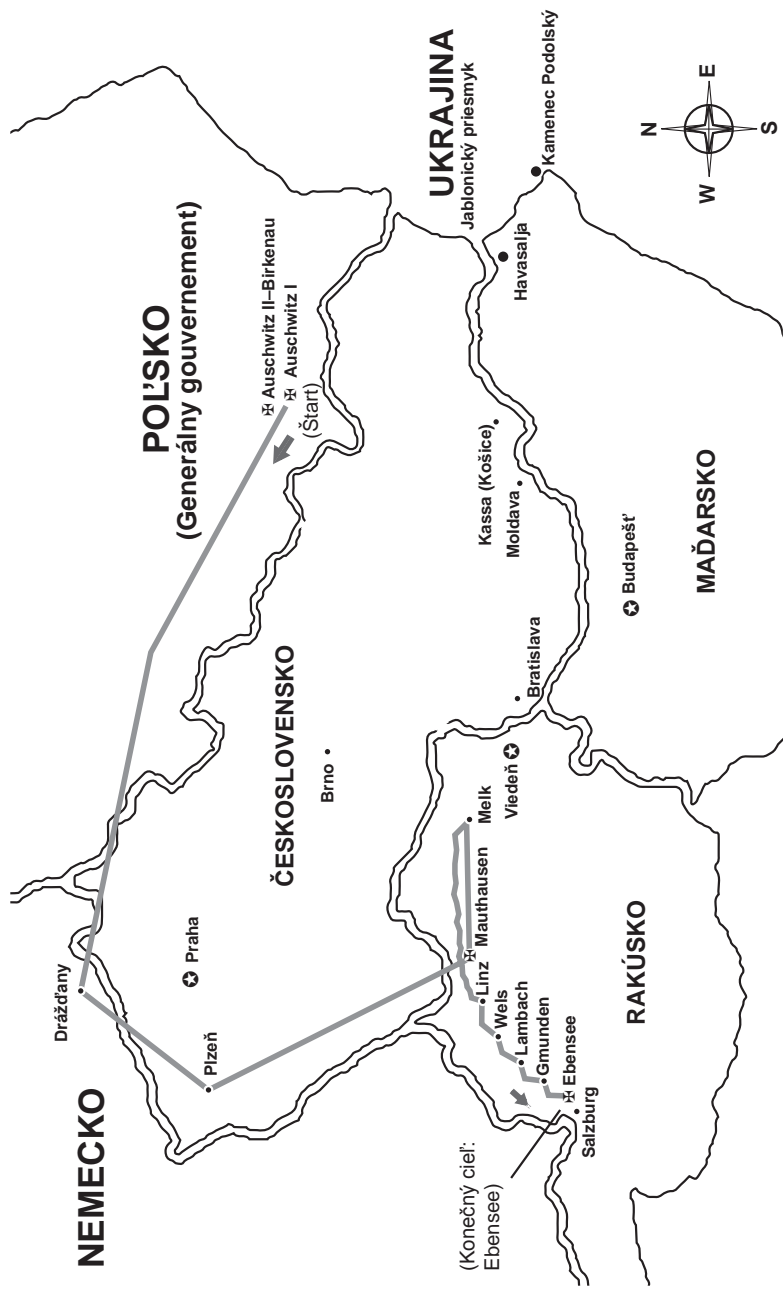
August 1942

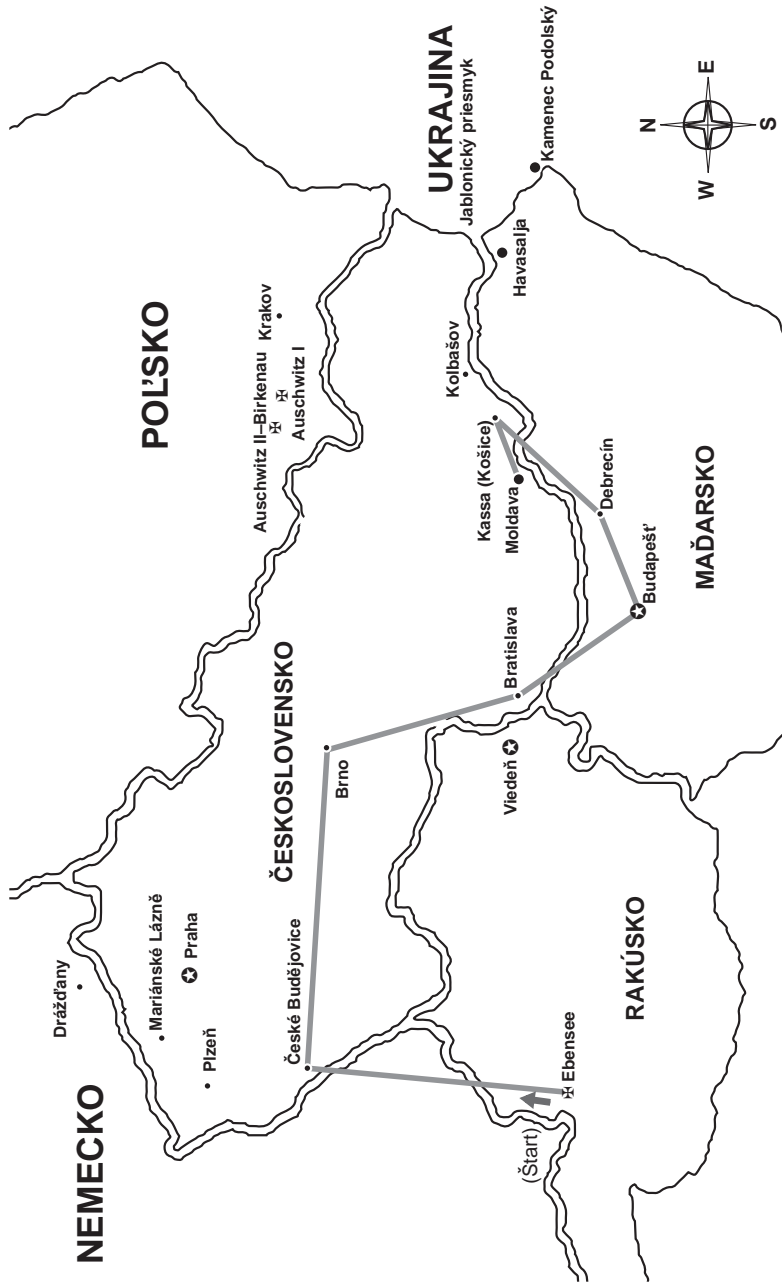
Deportácia z košickej tehelne do Auschwitzu II-Birkenau v máji 1944

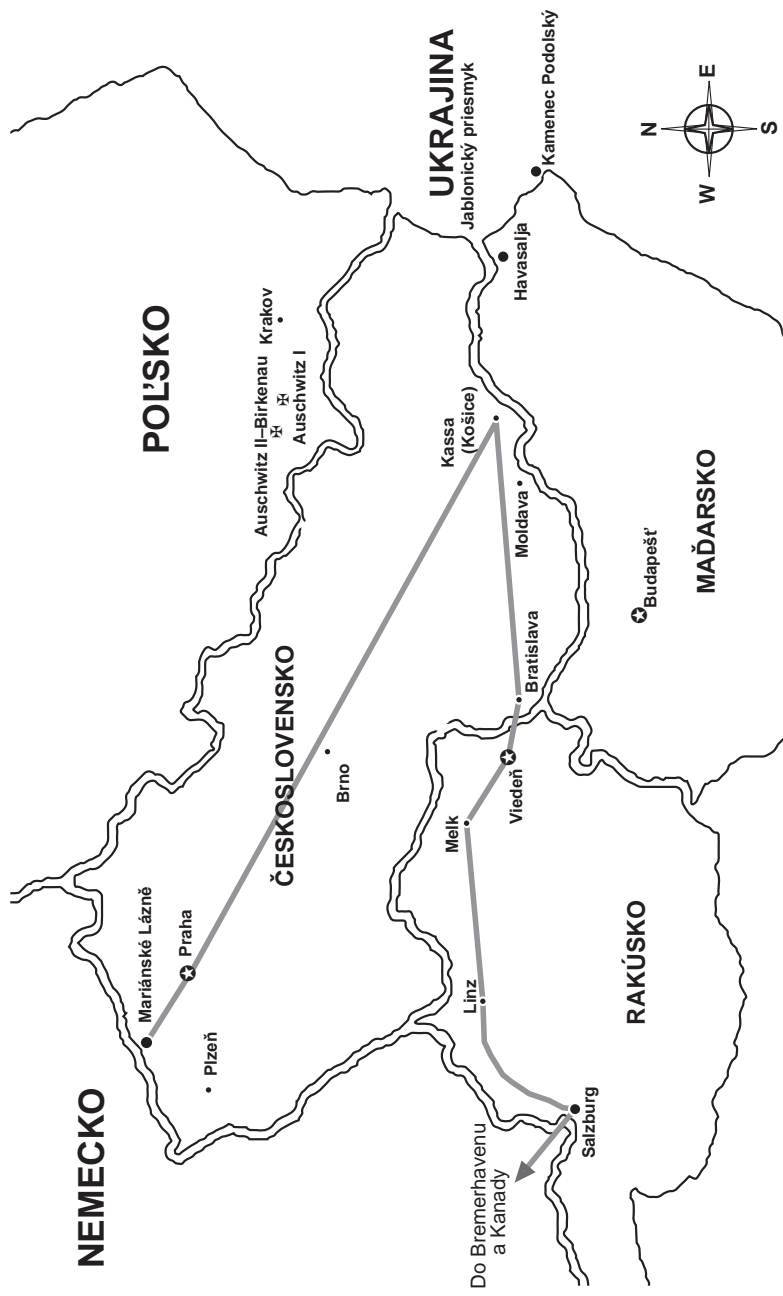
Pochod smrti z Ebensee v januári – apríli 1945

Po oslobodení, 6. mája 1945

Útek na Západ v októbri 1948

S mojou vnučkou Amy na Pochode živých v roku 1998.
Od vojny to bol môj prvý návrat do tábora Auschwitz.

Úvod

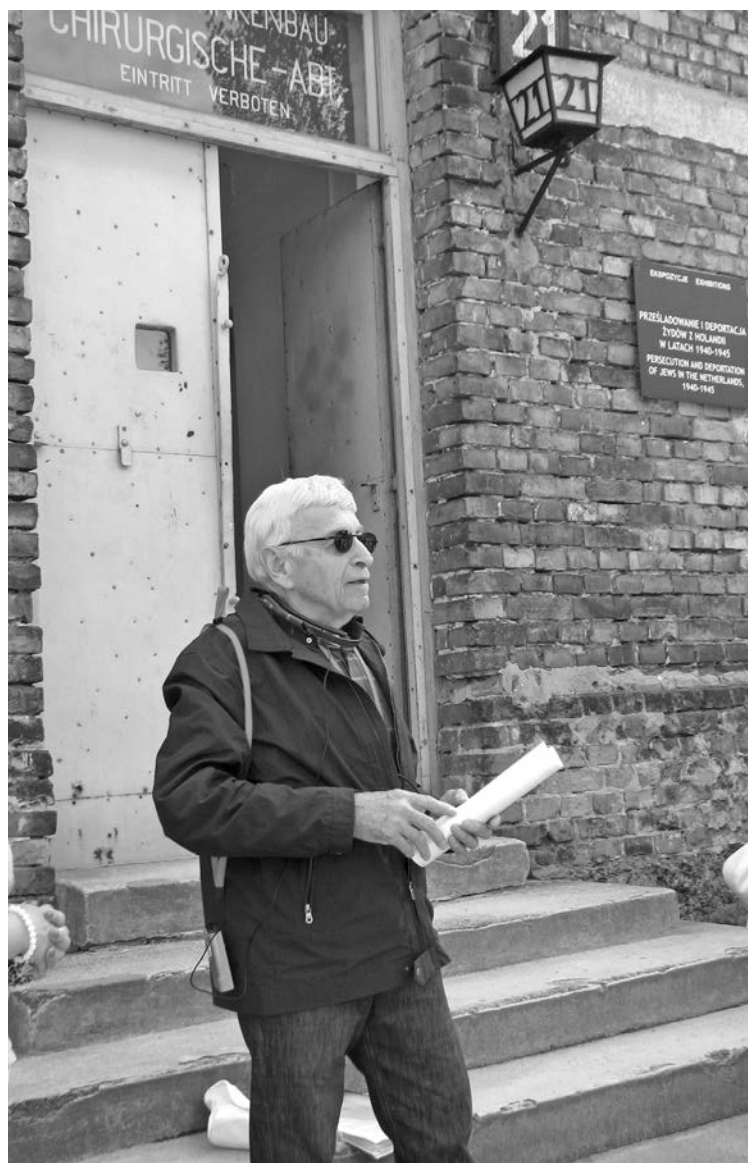
Najjar roku 1998 ma požiadali, aby som sprevádzal skupinu stopäťdesiatich tínedžerov z Toronta počas výletu do Poľska, kde sa mali zúčastniť na Pochode živých. Ide o každoročnú udalosť, ktorá sa koná v čase Medzinárodného dňa pamiatky obetí holokaustu. Každý rok sa zhruba desaťtisíc ľudí z celého sveta stretáva v Auschwitzi I a spoločne putujú do tábora Auschwitz II-Birkenau, kde sa koná spomienková slávnosť na počesť šiestich miliónov židov, ktorých zavraždili nacisti a ich kolaboranti. Amy, moja najstaršia vnučka, bola súčasťou tejto skupiny. Mala šesťnásť rokov, teda bola takmer v rovnakom veku ako ja, keď som sa v roku 1944 po prvý raz ocitol v tomto tábore.

Prednášal som ako jeden z preživších a mojou úlohou bolo doplniť chýbajúce vnemy: zvuky, pachy, pocity na tomto mieste. Po prvý raz za päťdesiattri rokov som sa chystal vstúpiť do vyhladzovacieho tábora, kde nacisti zavraždili väčšinu mojich príbuzných a priateľov. Keďže nemajú žiadne hroby, tu som sa mal ocitnúť hádam najbližšie k ich dušiam. Vedel som, že emocionálne to pre mňa budú ťažké chvíle.

Keď som v roku 1944 vstúpil do tábora Auschwitz II-Birkenau, zachvátila ma hrôza. Vystúpil som z vlaku a ihneď

som si všimol obrovské krematóriá v brezovom háji, ktoré ležali veľmi blízko vlakovej plošiny. Hoci o ich účele som sa dozvedel až neskôr, tieto pochmúrne budovy chrlili z masívnych komínov plamene a husté kúdole dymu a ich tehly praskali od neustálej horúčavy. Spomínam si, že sa mi zasekol dych v hrdle a nenachádzal som slová, akoby ma malo pohltiť niečo monštruózne. Stál som na nástupišti bez svojej matky a súrodencov, bol som bezmocný a sám a desil som sa neznámeho. Vojaci SS na peróne pôsobili nemilosrdne a pri pohľade na lebky so skríženými hnatmi na ich uniformách mnou lomcovala panika. Keď som sa v roku 1998 vrátil do Auschwitzu II-Birkenau, nevidel som vysoké komíny ani budovy, v ktorých sa kedysi nachádzali plynové komory a krematóriá. Vojaci SS ich zničili predtým, ako v januári 1945 opustili tábor, a tak tu tieto budovy ležali v troskách. Brezy narástli do výšky a tam, kde bolo kedysi len blato, rástla zelená tráva. Nebolo tu ani pamiatky po smrade páleného mäsa a vycivených väzňoch v otrhaných šatách, ktorých hnali vojaci SS z miesta na miesto. Ten priestor mi zrazu pripadal podivne pokojný a najviac ma zarazila rozľahlosť okolia, trosiek barakov a ostnatého plotu. O niekoľko kilometrov ďalej v Auschwitzu I som videl baraky, v ktorých som strávil veľa nocí, miesta, kde ma nútili stáť hodiny v pozore a kde hral orchester. Spomenul som si na hlad, ustavičný strach a bezmedzné vyčerpanie. Zároveň som si však spomenul aj na niekoľko kritických momentov, keď mi niekto poradil alebo sa ku mne zachoval láskavo, na rozhovory s ostatnými väzňami a na nemocnicu, ktorá v mojom príbehu zohráva nesmierne dôležitú úlohu.

Sherri Rotsteinová, jedna z organizátoriek kanadskej skupiny na Pochode živých, spomínala, ako ma v to popoludnie videla obklopeného účastníkmi programu. Vraj som hľadel

Prednáška v roku 2014 pred chirurgickým oddelením v baraku 21, kde som pracoval.